УДК 78.071.1:783.3
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-16

Вікторія ГІГОЛАЄВА-ЮРЧЕНКО,
orcid.org/0000-0001-8137-487X
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри хорового диригування та академічного співу
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) gigolaeva-vika@ukr.net

Олена СМИРНА,
orcid.org/0000-0002-1069-7281
викладач кафедри хорового диригування та академічного співу
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) smirnaya974@gmail.com

Лариса ДАВИДОВИЧ,
orcid.org/0000-0003-3232-7588
викладач кафедри хорового диригування та академічного співу
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) loradavydovych@ukr.net

СПІВ *A CAPPELLA* ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВОКАЛІСТІВ АКАДЕМІЧНОГО ЖАНРУ

Спів a cappella є невід'ємною частиною професійної підготовки співаків у вищих навчальних закладах, що відіграє ключову роль у розвитку їхніх технічних навичок, музичного мислення та художньої виразності. Відсутність супроводу ставить високі вимоги до самоконтролю майбутніх співаків, координації дихання, артикуляції та тембру, що сприяє розвитку їх професійної самостійності.

У статті досліджується багатогранне значення співу a cappella з точки зору розвитку музичного слуху, вдосконалення інтонаційної точності, постановки дихання, ансамблевих навичок, репертуарної обізнаності та вміння передавати емоційний зміст музичних творів без супроводу.

Як важливий елемент професійної підготовки університетських здобувачів, спів a cappella забезпечує глибше розуміння гармонії та поліфонії, сприяє розвитку стійкої вокальної техніки, що базується на природному тембрі голосу.

Завдяки вдосконаленню внутрішнього слуху, відпрацюванню техніки співу та збагаченню художнього виконавського арсеналу, спів a cappella сприяє досягненню високих професійних стандартів виконавства.

Академічний спів без супроводу допомагає студентам опановувати складні музичні твори, розвивати музичну пам'ять, аналітичне мислення та інтерпретаційні навички. Певний підхід покращує здатність до інтонаційної ясності в складних гармонічних контекстах, що важливо для майбутніх спеціалістів.

Спів a cappella також сприяє гармонійному розвитку стійких ансамблевих навичок, необхідних для виконання в хорах та камерних коллективах. Така форма інтепретації розширює репертуар студентів, що знайомить їх з вокально-стилістичною спадщиною різних епох і культур.

У статті проаналізовано педагогічні, методичні та практичні аспекти цієї форми співу та її вплив на розвиток технічних, музичних, художніх та виразових навичок виконавців. Підкреслено важливість систематичного використання вокалу без супроводу в навчальному процесі. Особливу увагу приділено методичним аспектам, зокрема інтонації, розвитку дихання та репертуарним вправам, адаптованим до різних етапів навчання студентів.

Запропоновані рекомендації та методики, що можуть стати основою для подальших досліджень у сфері розвитку індивідуальної вокальної майстерності та збереження голосового здоров'я; описані практичні підходи для навчальних програм музичних навчальних закладів з метою підвищення ефективності університетського викладання вокалу.

Ключові слова: *акапельний спів, професійна підготовка вокалістів, академічний жанр, вокальна педагогіка, інтонаційна точність, музичне мислення, художня виразність, самоконтроль співака, постановка дихання, розвиток музичного слуху, університетське викладання вокалу, репертуарні вправи, голосове здоров'я, техніка співу, ансамблеві навички.*

Viktoriya GIGOLAYEVA-YURCHENKO,
orcid.org/0000-0001-8137-487X
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Choral Conducting and Academic Singing
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) gigolaeva-vika@ukr.net

Olena SMYRNA,
orcid.org/0000-0002-1069-7281
Lecturer at the Department of Choral Conducting and Academic Singing
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) smirnaya974@gmail.com

Larisa DAVIDOVYCH,
orcid.org/0000-0003-3232-7588
Lecturer at the Department of Choral Conducting and Academic Singing
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) loradavydovych@ukr.net

A CAPPELLA SINGING AS A FUNDAMENTAL COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING FOR VOCALISTS IN THE ACADEMIC GENRE

A cappella singing is an integral part of the professional training of singers in higher education institutions, playing a key role in developing their technical skills, musical thinking, and artistic expression. The absence of accompaniment places high demands on singers' self-control, coordination of breathing, articulation, and timbre, which fosters their professional independence.

This article explores the multifaceted significance of a cappella singing in terms of developing musical hearing, improving intonational accuracy, mastering breath control, ensemble skills, repertoire awareness, and the ability to convey the emotional content of musical works without accompaniment.

As an important element of university-level professional training, a cappella singing provides a deeper understanding of harmony and polyphony and promotes the development of a stable vocal technique grounded in the natural timbre of the voice. Through enhancing inner hearing, refining singing techniques, and enriching artistic and performance resources, a cappella singing helps achieve high professional performance standards.

Academic singing without accompaniment aids students in mastering complex musical works, developing musical memory, analytical thinking, and interpretive skills. This approach cultivates the ability to achieve intonational clarity within complex harmonic contexts, a critical skill for future professionals.

A cappella singing also contributes to the development of strong ensemble skills necessary for singing in choirs and chamber ensembles. This form of singing expands students' repertoires, introduces them to the vocal heritage of various styles, eras, and cultures, and fosters the harmonious growth of performers.

The article analyzes the pedagogical, methodological, and practical aspects of this form of singing and its impact on the development of performers' technical, musical, artistic, and expressive skills. The importance of systematically incorporating a cappella singing into the educational process is emphasized. Particular attention is given to methodological aspects such as intonation, breath control, and repertoire exercises tailored to different stages of student learning.

Recommendations and methods are proposed that could serve as a foundation for further research in the field of individual vocal mastery and voice health preservation. Practical approaches for music education programs are described to enhance the effectiveness of university-level vocal instruction.

Key words: *a cappella singing, professional training of vocalists, academic genre, vocal pedagogy, intonational accuracy, musical thinking, artistic expression, singer's self-control, breath control, development of musical hearing, university vocal teaching, repertoire exercises, vocal health, singing technique, ensemble skills.*

Постановка проблеми. Сучасна система вокального навчання орієнтована на розвиток високопрофесійних виконавських навичок. Спів *a cappella* є одним з найскладніших, але найефективніших способів розвитку вокальної техніки та музичного мислення.

Виконання без музичного супроводу вимагає високого рівня володіння інтонацією, диханням та голосом, що сприяє загальному розвитку співаків. Однак у навчальному процесі цій формі співу часто приділяється недостатньо уваги через її складність та необхідність індивідуального підходу.

Відсутність акомпанементу вимагає від вокалістів максимальної інтонаційної точності, контролю дихання та внутрішнього слуху. Це ускладнює процес навчання, оскільки кожна помилка стає більш помітною, а її виправлення вимагає

значних зусиль як з боку викладача, так і з боку студента.

Існує також проблема методичного забезпечення: більшість педагогічних програм недостатньо враховують специфіку роботи з акапельним репертуаром. Це підтверджують Д. В. Виноградча та О. Ю. Грицюк, говорячи про те, що акапельний спів вимагає не лише технічної, а й психологічної підготовки, адже учні повинні самостійно створювати повноцінне музичне звучання (Виноградча, Грицюк, 2019: 81).

Крім того, у сучасній педагогіці часто відсутні чіткі критерії оцінювання акапельного співу, що може негативно впливати на якість вокальної підготовки. Іншим аспектом є те, що не всі викладачі мають достатній досвід викладання цього виду співу, оскільки він вимагає ґрунтовного розуміння акустичних особливостей голосу та його взаємодії з простором. О. Г. Стахевич зазначає, що акапельний спів не тільки формує виконавські навички, а й розвиває музичне мислення та вміння самостійно працювати над вокальною технікою (Стахевич, 2002: 56).

Ще однією актуальною проблемою є недостатня увага до впливу акапельного виконання на розвиток ансамблевих навичок. Спів без супроводу передбачає високий ступінь взаємодії між виконавцями – це розвиває вміння злагоджено працювати в хорових та камерних ансамблях.

У працях видатних педагогів-вокалістів (В. Антонюк, О. Стахевича, М. Микиша, Х. Михайлюка, Ю. Юцкевича та інш.), акапельний спів зазначається як ключовий фактор розвитку емоційної виразності та стилістичної грамотності виконавців. У цьому контексті важливо розробити системну методику викладання акапельного співу, яка б враховувала як технічний, так і художній аспекти навчання. Вирішення цих проблем дозволить значно підвищити якість навчального процесу та сприятиме вихованню гармонійно розвинених виконавців академічного жанру.

Аналіз досліджень та публікацій. Спів *a cappella,* як ефективний засіб розвитку професійної майстерності співаків, здавна привертає увагу дослідників. У сучасній вокальній педагогіці це питання набуває особливого значення у зв'язку зі зростаючою потребою в універсальній підготовці співаків, здатних виконувати твори різних епох, стилів та жанрів. Аналіз представлених у статті наукових джерел дає змогу визначити основні напрями дослідження акапельного стилю виконання.

Праця Т. О. Ланіної присвячена розвитку внутрішнього слуху, як важливого компонента співу без супроводу. На думку вченої, спів *a cappella* розвиває гармонійне мислення та слухову чутливість, що допомагає співакам зберігати інтонаційну точність навіть у складних поліфонічних творах. При цьому авторка предкреслює важливість ролі внутрішнього слуху у вирішенні проблем із координацією вокально-технічних навичок, таких як дихання, артикуляція та робота з тембром.

О. Ланіна зосереджує увагу на ансамблевих аспектах акапельного співу, підкреслюючи важливість цього прийому для розвитку комбінованих навичок камерних та хорових колективів. Також вона зазначає, що спів без супроводу вимагає від співаків повної взаємопартнерської чутливості, що є основою професійної ансамблевої роботи (Ланіна, 2017).

О. Г. Стахевич вказує на ключову роль цього виду співу в розвитку професійного співацького мислення. Він підкреслює, що спів *a cappella* сприяє розвитку інтегративного підходу до постановки голосу, де гармонійно поєднуються технічні та емоційні аспекти. Вчений зазначає, що відсутність супроводу дозволяє вокалісту зосередитися на чистоті інтонації, розвитку звукового балансу та артикуляційної чіткості (Стахевич, 2002).

Д. В. Виноградча та О. Ю. Грицюк наголошують, що систематичне виконання акапельних творів формує внутрішнє музичне мислення та розвиває слухову пам'ять. Вчені додають, що спів без супроводу розвиває не тільки технічні навички, а й здатність творчо інтерпретувати музичні тексти. У їх дослідженні підкреслюється важливість акапельного співу для розвитку більш глибокого розуміння музичної структури творів (Виноградча, Грицюк, 2019).

А. М. Грінченко розглядає значення акапельного співу для підготовки до сольних виступів, роблячи головний акцент на стабільності інтонаційного мислення. Вона зазначає, що робота без супроводу допомагає співакам зосередитися на мікроінтонації, яка є ключовою в академічному жанрі. На думку авторки, систематична практика співу *a cappella* дозволяє студентам розвинути чутливість до найтонших нюансів голосу (Грінченко, 2014).

У дослідженні Ж. М. Закрасняної та І. В. Мельниченко описано педагогічні підходи до роботи з акапельним репертуаром. Вчені звертають увагу на важливість поступового ускладнення завдань для забезпечення стабільності техніки співу. Вони рекомендують починати з простих вокальних та народних пісень і поступово переходити до більш складних поліфонічних творів, що сприяє розширенню арсеналу виконавця (Закрасняна, Мельниченко, 2018).

Крім того, А. І. Бондаренко та В. Д. Шульгіна підкреслюють важливість акапельного співу в розвитку резонансної техніки. Вони зазначають, що робота без супроводу вимагає від студентів чіткого контролю над усіма резонаторами, що має вирішальне значення для розвитку якісного академічного тембру (Бондаренко, Шульгіна, 2011).

Таким чином, акапельний спів є предметом уваги багатьох дослідників. Представлений аналіз літературних джерел свідчить про його багатогранність у професійній підготовці співаків. Однак, незважаючи на численні дослідження, методика систематичного застосування цього виду співу в навчальному процесі залишається недостатньо розробленою та відкриває перспективу для подальших наукових і практичних розробок.

Мета статті – визначити роль співу *a cappella* як невід'ємної складової професійної підготовки співаків у вищих навчальних закладах та систематизувати запропоновані науково-обґрунтовані підходи до його викладання.

Виклад основного матеріалу. Спів *a cappella* є важливим елементом вокальної підготовки, що значно сприяє вдосконаленню музичного слуху, точності інтонування, правильного дихання та художньої виразності. Відсутність інструментального супроводу стимулює вокалістів зосередитися на деталях голосової постановки, забезпечуючи незалежність від акомпанементу. Як зазначає О. Г. Стахевич, «акапельний спів створює умови, за яких музикант повністю контролює звукове середовище, що забезпечує глибоке й усвідомлене опрацювання твору» (Стахевич, 2002: 45).

Особливість співу *a cappella* полягає в підвищених вимогах до самоконтролю та точності звуковедення. Відсутність гармонічної підтримки інструментів зобов'язує вокаліста підтримувати стабільність висоти звуку, що досягається через постійне порівняння власного голосу з внутрішньою уявною еталонною висотою.

Систематична практика співу *a cappella* значно розвиває внутрішній слух і вдосконалює здатність точно інтонувати, сприяє формуванню музичної інтуїції, покращує слухову пам'ять та стимулює розвиток гармонійного мислення.

Виконання акапельного репертуару значно підвищує чутливість до найтонших нюансів звуковисотності. А. М. Грінченко наголошує, що регулярна практика інтонаційних вправ без супроводу формує внутрішній слух, який є основою для академічного виконання [А. М. Грінченко, с. 67]. Наприклад, виконання гам або інтервалів *a cappella* сприяє підвищенню точності звуковедення й розвитку гармонічного мислення, а також допомагає зміцнити навички самоконтролю – свідомо працювати над мікроінтонуванням, що важливо для стилістичної точності в академічному співі.

Розвиток дихання під час виконання акапельного співу допомагає студентам оволодіти принципами раціонального та ефективного використання повітря. Відсутність акомпанементу дозволяє чітко виявляти та усувати помилки у фразуванні, сприяючи більш усвідомленій роботі з опорою дихання. Як зазначають А. І. Бондаренко та В. Д. Шульгіна, «акапельний спів вимагає ідеальної взаємодії між диханням і звукоутворенням, що робить його унікальним інструментом для тренування» (Бондаренко, Шульгіна, 2011: 88).

Особливу складність у такому співі становлять довгі музичні фрази, особливо виконувані в повільному темпі, які потребують точного і оптимального розподілу дихання. Для підготовки до цього під час навчання застосовуються спеціальні дихальні вправи, такі як контрольовані повільні вдихи і видихи, що забезпечують рівномірний потік повітря. Ці вправи допомагають зміцнити голосовий апарат, покращують контроль звукового потоку та дозволяють вокалістам навчитися виконувати довгі музичні пасажі без втрати висоти чи якості звучання.

Спів *a cappella* вимагає від майбутніх виконавців здатності передавати емоційний зміст твору виключно за допомогою голосу, без підтримки оркестрового супроводу. Відсутність інструментального підґрунтя спонукає вокалістів шукати внутрішні ресурси для вираження емоційної суті музичного матеріалу, що сприяє розвитку індивідуального виконавського стилю та глибшій художній інтерпретації. Так, акапельний спів стимулює емоційний інтелект виконавця, створюючи умови для встановлення сильного зв'язку з аудиторією (Закрасняна, Мельниченко, 2018: 80).

На нашу думку, методика викладання співу *a cappella* по-перше повинна бути спрямована на поступове вдосконалення вокально-технічних навичок та передбачати систематичну роботу з різними аспектами інтерпретації без супровіду, включаючи:

1. Виконання вокалізів для налаштування голосового апарату;

2. Інтонаційні вправи для зміцнення внутрішнього слуху у сольному та ансамблевому виконанні;.

3. Робота з репертуаром різних жанрів (духовна, класична музика, народні пісні).

Розігрів голосу за допомогою вокалізів шляхом використання простих мелодичних елементів,

таких як гами, арпеджіо чи короткі музичні фрази, сприяє поступовому робочому налаштуванню голосового апарату та ефективно зміцнює його звукову стійкість. А поетапне ускладнення вокалізів дозволяє здобувачам послідовно відточити технічні навички, працюючи з різними регістрами свого голосу та забезпечуючи плавний і гармонійний перехід між ними.

Інтонаційні вправи, спрямовані на відпрацювання нотних послідовностей як у межах певної тональності, так і поза нею, допомагають розвити вміння та навчитися контролювати точність звуковедення навіть у складних інтонаційних ситуаціях. Особливе значення при цьому має виконання інтервалів та тризвуків у різних тональностях, що сприяє підвищенню слухової гнучкості та вдосконаленню музичного сприйняття.

Групові та сольні вправи зі співу a cappella, що також є цінними як у сольному виконанні, так і в ансамблі, необхідні для розвитку єдиного колективного тембру, інтонаційної злагодженості та відчуття рівноваги. Виконання поліфонічних творів сприяє узгодженній взаємодії між співаками в ансамблі, що покращує загальну гармонію звучання.

Робота з репертуаром обумовлює виконання творів різних жанрів a cappella, від народної до духовної й класичної музики, що сприяє здобуттю різнопланового інтерпретаційного досвіду. Репертуар слід підбирати індивідуальним чином, відповідно до технічного рівня кожного окремого здобувача, поступово підвищуючи складність. Особливу увагу необхідно приділити опрацюванню текстового змісту творів, що дозволить встановити емоційний зв'язок із публікою та надати виконанню більшої глибини.

Висновки. Підсумуючи сказане – спів *a cappella* є унікальним і надзвичайно важливим компонентом професійної підготовки вокалістів академічного жанру. Його вплив охоплює всі основні аспекти вокальної майстерності, що робить цей вид співу незамінним у процесі формування висококваліфікованих виконавців. Аналіз проведених досліджень дозволяє виділити кілька ключових аспектів його значення:

Практика акапельного співу сприяє значному вдосконаленню внутрішнього слуху, що є основою для академічного виконання. Вокалісти вчаться зберігати точність інтонації без інструментального супроводу, що підвищує їхню стійкість до помилок і розвиває гармонійне мислення. Виконання складних музичних фраз *a cappella* дозволяє відточувати навички мікроінтонування, що має вирішальне значення для стилістичної достовірності виконання.

Акапельний спів вимагає високої координації між диханням і звукоутворенням. Робота без акомпанементу допомагає вокалістам глибше усвідомити принципи економного та ефективного використання повітряного потоку. Це дозволяє уникати перевантажень голосового апарату та забезпечує стабільність звукового потоку навіть у довгих музичних фразах. Особливо важливою є робота над контрольованими вдихами та видихами, які формують правильну опору дихання та сприяють створенню рівного, якісного звучання.

Спів *a cappella* стимулює вокалістів до передання емоційного змісту твору виключно через голос, що сприяє розвитку індивідуального виконавського стилю. Відсутність акомпанементу дозволяє зосередитися на деталях інтерпретації, створюючи глибокий емоційний зв'язок із аудиторією. Це формує у співаків здатність до тонкої художньої інтерпретації, що є вирішальним для академічного жанру.

Включення акапельного співу у навчальні програми є ефективним методом вдосконалення професійної підготовки студентів, що дозволить систематично розвивати як технічні, так і художні аспекти виконавської майстерності. А етапність у роботі з репертуаром *a cappella* сприятиме поступовому освоєнню різних технічних і стилістичних завдань, забезпечуючи комплексний підхід до навчання.

Подальші дослідження в цій сфері допоможуть сформувати адаптивні методики навчання, які враховуватимуть індивідуальні фізіологічні особливості здобувачів, їхній рівень підготовки та художні уподобання; та сприятимуть розробці спеціалізованих вправ для розвитку інтонаційної точності, дихальної підтримки та художньої виразності в умовах a cappella.

Таким чином, акапельний спів є незамінним інструментом у професійній підготовці вокалістів академічного жанру. Його регулярна практика сприяє досягненню високого рівня виконавської майстерності, розвиваючи ключові вокальні навички та художню індивідуальність. Впровадження акапельного співу в освітній процес не лише формує технічно-досконалих виконавців, а й підготовлює конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно працювати у сфері академічного вокалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Постановка голосу: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вища школа, 2000. – 68 с.
2. Бондаренко А. І., Шульгіна В. Д. Музична інформатика: навч. посіб. К.:НАКККІМ, 2011. 190 с. ISBN 978-966-452-068-0.
3. Виноградча Д. В., & Грицюк О. Ю. Методичні особливості навчання академічному вокалу. Імідж сучасного педагога, 2019. (2(185). С. 80–83. https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2(185)-80-83.
4. Грінченко А. М. Музично-виконавський самоконтроль вчителя музики як психолого-педагогічна проблема. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. – 2014. Вип. 16(1). – С. 155–159. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2014_16%281%29__36
5. Закрасняна Ж. М, Мельниченко І.В. Методи розвитку виконавської виразності співака спеціальності «академічний вокал». Імідж сучасного педагога, 2018. 2, С. 78–81.
6. Кузьмічова В. А. Конспект лекцій до практичних занять з курсу «Методика викладання дисциплін кваліфікації (вокал)» для магістрів денної та заочної форми навчання вищих педагогічних навчальних закладів). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. 35 с.
7. Ланіна Т. О. Теоретичні основи вокального ансамблевого виконавства. Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі. 2017. № 2. С. 46 – 50. http://nbuv.gov.ua/UJRN/maed_2017_2_9.
8. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва. Київ: Музична Україна, 1971. – 78 с.
9. Михайлюк Х. Формування навиків самоконтролю як необхідна умова розвитку співочого голосу. Вокальне мистецтво: Історія. 19 Сучасність. Перспективи: збірник статей / ред.-упор. Г. Карась. – ІваноФранківськ: Фоліант, 2015. – С. 178–182.
10. Стахевич О. Г. Основи вокальної педагогіки. Ч. 1: Природно-наукові теорії сольного співу. Курс лекцій. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. – 92 с.
11. Юцевич Ю. Теорія та методика формування та розвитку співацького голосу. К.: ІЗМН, 1998. – 160 с.

REFERENCES

1. Antoniuk V. (2000). Postanovka holosu: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. [Voice production: a study guide for students of higher educational institutions]. K.: Vyshcha shkola. K.: Higher School, 68. [in Ukrainian].
2. Bondarenko A. I., Shulhina V. D. (2011) Muzychna informatyka [Musical informatics] Navch. posib. K.:NAKKKIM. Education manual K.: NAKKKIM. 190. [in Ukrainian].
3. Vynohradcha D. V., & Hrytsiuk O. Yu. (2019) Metodychni osoblyvosti navchannia akademichnomu vokalu. [Methodological features of academic vocal training]. Imidzh suchasnoho pedahoha. The image of a modern teacher, (2(185). 80–83. [in Ukrainian].
4. Hrinchenko A. M. (2014) Muzychno-vykonavskyi samokontrol vchytelia muzyky yak psykholoho-pedahohichna problema. [Musical performance self-control of a music teacher as a psychological and pedagogical problem] Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 14 : Teoriia i metodyka mystetskoi osvity. 16(1). 155–159. [in Ukrainian].
5. Zakrasniana Zh. M, Melnychenko I.V. (2018). Metody rozvytku vykonavskoi vyraznosti spivaka spetsialnosti «akademichnyi vokal». [Methods of developing performance expressiveness of a singer specializing in «academic vocals»]. Imidzh suchasnoho pedahoha. The image of a modern teacher, 2, 78–81. [in Ukrainian].
6. Kuzmichova V. A. (2020). Konspekt lektsii do praktychnykh zaniat z kursu «Metodyka vykladannia dystsyplin kvalifikatsii (vokal)» dlia mahistriv dennoi ta zaochnoi formy navchannia vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv). [Synopsis of lectures for practical classes from the course «Methodology of teaching qualification disciplines (vocal)» for full-time and part-time masters of higher pedagogical educational institutions)]. Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody. Kharkiv: KhNPU named after H. WITH. Skovorody. 35. [in Ukrainian].
7. Lanina T. O. (2017). Teoretychni osnovy vokalnoho ansamblevoho vykonavstva. [Theoretical foundations of vocal ensemble performance]. Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi. Musical art in educational discourse. № 2. 46–50. [in Ukrainian].
8. Mykysha M. (1971). Praktychni osnovy vokalnoho mystetstva. [Practical foundations of vocal art]. Kyiv: Muzychna Ukraina. Kyiv: Musical Ukraine. 78.
9. Mykhailiuk Kh. (2015). Formuvannia navykiv samokontroliu yak neobkhidna umova rozvytku spivochoho holosu. [Formation of self-control skills as a necessary condition for the development of a singing voice]. Vokalne mystetstvo: Istoriia. 19 Suchasnist. Perspektyvy: zbirnyk statei / red.-upor. H. Karas. – Ivano-Frankivsk: Foliant. 178–182. [in Ukrainian].
10. Stakhevych O. H. (2002). Osnovy vokalnoi pedahohiky. [Basics of vocal pedagogy]. Ch. 1: Pryrodno-naukovi teorii solnoho spivu. Kurs lektsii. SumDPU im. A. S. Makarenka, 92. [in Ukrainian].
11. Iutsevych Yu. (1998). Teoriia ta metodyka formuvannia ta rozvytku spivatskoho holosu [Theory and methodology of forming and developing the singing voice]. K.: IZMN. K.: IZMN. 160. [in Ukrainian].